

Michał Sarnowski

Eponimy pochodzenia rosyjskiego : "stachanowiec" w języku polskim

Acta Polono-Ruthenica 9, 273-282

2004

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Michał Sarnowski
Wrocław

Eponimy pochodzenia rosyjskiego: „stachanowiec” w języku polskim

Wśród różnorodnych sposobów pomnażania zasobów leksykalnych każdego języka ważną rolę odgrywają procesy, które zasadzają się na deonimizacji, tzn. apelatywizacji nazw własnych. W humanistyce polskiej dla ich określenia – przede wszystkim za sprawą W. Kopalińskiego – przyjął się grecki termin „eponim”¹.

W niniejszym artykule nie będę się zajmował deonimizacją jako procesem zmiany statusu leksemu w obrębie systemu leksykalnego języka² (tzn. nie podejmuje zagadnienia *stricte* leksykologicznego) i ograniczę się wyłącznie do zasygnalizowania istoty omawianego zjawiska, by następnie przedstawić niektóre zagadnienia związane z zapożyczaniem eponimów rosyjskich do polszczyzny i skupić się dokładniej na „polskiej” historii jednego z nich.

Deantroponimizacja, czyli zmiana nazwy własnej w pospolitą, jest przykładem hipostazy, tzn. przejścia wyrazu z jednej klasy do innej. Wbrew pozorom proces ten jest stosunkowo skomplikowany i można w nim wydzielić dwie płaszczyzny: formalną i stylistyczno-konotacyjną. W aspekcie formalnym deantroponimizacja może polegać na transpozycji kategoryjnej, gdy powstaje homonimiczne apelatywum (eponim prosty), lub też przybierać formę słowotwórstwa morfologicznego tworzącego derywat afiksalny (sufiksacja tematu odantroponimicznego). W omawianym zakresie pierwszoplanowe znaczenie przypisuję aspektowi stylistyczno-konotacyjnemu nadającemu nowemu wyrazowi określoną aureolę stylistyczną i wartościującą, która to aureola powinna być zrekonstruowana w sememie każdego eponimu jako element obligatoryjny i konstytuujący jego semantykę oraz pragmatykę. Warto w tym miejscu zwrócić uwagę, że

¹ Termin ten nie jest do końca precyzyjny, gdyż grecka forma *επωνομαξω* ‘otrzymywać imię od czegoś’ oznacza w pierwszej kolejności podstawę motywuującą, por. Н. В. Подольская, *Словарь русской ономастической терминологии*, Москва 1978, s. 165.

² Zagadnieniu deantroponimizacji poświęcone są niektóre prace szczegółowe, np. Д. С. Мгеладзе, Н. П. Колесников, *От собственных имён к нарицательным. Слова антропонимического происхождения в русском языке*, Тбилиси 1970 (autorzy ci używają terminów *антропоним* i *торопот*) oraz Е. Отин, *Из словаря коннотативных онимов и отконнотонных апеллативов*, „Лінгвістичні студії”, випуск 3, Донецьк 1997, s. 159–174.

w niektórych przypadkach konotacje eponimu mogą stanowić zbiór pusty, jednak w ogólnej teorii tej klasy wyrazów aspekt konotacyjny i wartościujący stale musi być brany pod uwagę³.

Rosyjskie wyrazy odimienne z różnych powodów i w różnych okresach zasilały słownictwo polszczyzny, stanowiąc specyficzną grupę leksykalną. Materiału do ich obserwacji i interpretacji dostarczają zarówno słowniki wyrazów obcych (dalej: SWO), jak i polskie słowniki objaśniające (dalej: SJP). Rosyjskie eponimy odimienne odnajdujemy w odmianie wyspecjalizowanej języka polskiego jako terminy chemiczne (*kurczatow, mendelew, samar*), botaniczne (*georginia, grindelia, trinia*⁴), mineralogiczne (*aleksandryt, samarskit, uwarowit*), oraz społeczno-polityczne (typu *trockizm, trockista, leninizm, leninowiec* itp.). Odmiana potoczna polszczyzny zna przykładowo następujące eponimy rosyjskie: *katusza, kałasznikow, pepesza, landryna, panczeny*. Badania tych i innych eponimów rosyjskich powinny koncentrować się nie tylko na możliwie pełnej ich inwentaryzacji oraz określenia wieku i frekwencji, lecz przede wszystkim na zagadnieniach dotyczących ustalenia ich statusu oraz dróg ich przenikania do języka polskiego (np. rola gwar środowiskowych).

Językoznawstwo onomastyczne, dokonując charakterystyki wyrazów odimiennych, ograniczało się wyłącznie do wskazywania na fakt, że element antroponimiczny służył jako podstawa motywująca nowy wyraz – eponim⁵. W niniejszym artykule zamierzam podjąć próbę spojrzenia na eponimy z kulturolologicznego punktu widzenia i włączyć eponimy-pożyczkę w stale dyskutowaną teorię operującą kategorią tzn. precedensowych fenomenów kultury. Za szczególnie interesujący i perspektywiczny uznaję taki paradygmat oglądu eponimów, który odwołuje się do pojęcia precedensowego antroponimu, którym zwykle jest nazwa własna (imię lub nazwisko) związana z powszechnie znanym tekstem lub określoną sytuacją, realną lub tylko wyobraźniową⁶. Eponim jest znakiem złożonym, przy użyciu którego odbywa się apelacja nie do denotatu, a do kolekcji dyferencjalnych cech motywującego go precedensu. Nazwy tworzone od imion są skrótowym ujęciem niezwykle bogatej treści związanej z jednostkową nazwą

³ Е. Отин, op. cit.

⁴ Botanicy J.G. Georgi, D.H. Grindel oraz Trinius nie byli narodowości rosyjskiej, lecz tylko działali w Rosji, i dlatego urobione od ich nazwisk nominacje roślinne mogą być uznane za rusycyzmy tylko w aspekcie kulturowym i cywilizacyjnym.

⁵ Рог. В.П. Даниленко, *Имена собственные как производящие основы современного словообразования*, [в:] *Развитие грамматики и лексики современного русского языка*, Москва 1964.

⁶ В.В. Красных, Д.Б. Гудков, И.В. Захаренко, Д.В. Багаева, *Когнитивная база и прецедентные феномены в системе других единиц и в коммуникации*, „Вестник Московского университета” 1997, Серия 9. Филология, 3.

własną. Eponimy motywowane precedensowymi imionami mają złożoną strukturę formalno-pojęciową i poprzez swój erudycyjny charakter stanowią interesujące zjawiska pojęciowo-interpretacyjne.

Moje zainteresowanie eponimami pochodzenia rosyjskiego w polszczyźnie związane jest z poszukiwaniem odpowiedzi na pytanie o obecność elementów rosyjskich w polskiej bazie kognitywnej, tzn. odpowiedzi na pytanie o miejsce i rolę elementów rosyjskich w obrazie świata współczesnych Polaków. Czy kultura polska jest kulturą otwartą i czy jest otwarta również na fenomeny rosyjskie? Jeżeli tak, to na jakie? Bez trudu można dać odpowiedź pozytywną w zakresie kultury „wysokiej”, gdyż polsko-rosyjskie kontakty kulturowe na tej płaszczyźnie mają starą tradycję. Ale dzisiaj pojęcie samej kultury zostało rozszerzone o tzw. kulturę popularną. Czy kultura rosyjska dostarczyła polskiej świadomości społecznej konceptów, które na trwałe weszły do naszej bazy kognitywnej jako fenomeny kultury masowej?

Nie jest łatwo dać odpowiedź na tak sformułowane pytanie, ale wydaje się, że warunki takie spełnia mit Aleksieja Stachanowa, przodownika pracy socjalistycznej, bohatera i zarazem ofiary radzieckiej propagandy, którego nazwisko – symbol precedensowego fenomenu kultury – legło u podstaw derywatu *stachanowiec*.

Po raz pierwszy leksem ten został zarejestrowany przez leksykografię rosyjską w latach 30. (Ушаков 1940, IV: 498), a następnie w sposób konsekwentny pojawiał się on we wszystkich późniejszych słownikach rosyjskich (Сводный 1991, II: 483), zaś jego definicje miały charakter definicji encyklopedycznej. Dla przykładu przytoczę definicję za wielkim słownikiem akademickim: „В 30–40 годы в СССР новатор производства, участник массового движения трудящихся за повышение производительности труда на основе овладения новой техникой” (BAS 1963, XIV: 804). Leksykologia radziecka stanowczo podkreślała „pozytywne zabarwienie ekspresywne” tej formacji⁷.

Po drugiej wojnie światowej kraje bloku komunistycznego przejęły ze Związku Radzieckiego nie tylko współzawodnictwo pracy, ale i stosowną nomenklaturę, w tym i leksem *stachanowiec*⁸, który znalazł się w słownikach wydawanych w Polsce.

Przystępując do prezentacji dziejów konceptu stachanowca w kulturze polskiej, należy zwrócić uwagę, że leksem *stachanowiec* jest rejestrowany równoległe przez SWO oraz SJP. Warto przyrzeć się stosowanym definicjom, gdyż ich analiza prowadzi do nader interesujących wniosków.

⁷ Д. С. Мгеладзе, op. cit., s. 15.

⁸ Nie do przyjęcia jest potraktowanie tego wyrazu jako polskiego neologizmu ‘nazywającego realia związane z przodownictwem pracy’, por. Jadacka, *System słowotwórczy polszczyzny (1945–2000)*, Warszawa 2001, s. 40.

W historii leksemu *stachanowiec* w języku polskim można wydzielić kilka okresów, które odzwierciedlają trzy stadia kształtowania się jego struktury semantycznej oraz spójności tego wyrazu z systemem leksykalnym, semantycznym i pragmatycznym polszczyzny. Przedstawię je kolejno w oparciu o materiały słownikowe oraz tekstowe.

Okres I (do końca lat 80. XX w.) charakteryzuje się tożsamością definicji słownikowych w obu typach opracowań: ‘w latach 1930–50 w ZSRR – racjonalizator produkcji, przodownik pracy’ (Kopaliński 1968: 709); ‘przodownik pracy w Związku Radzieckim w latach 1935–1950’ (Tokarski 1980: 699); ‘przodownik pracy w Związku Radzieckim’ (Doroszewski 1966, VIII: 675)⁹, ‘uczestnik ruchu stachanowskiego’ (Szymczak 1981, III: 313)¹⁰.

W II okresie (lata 90. i przełom wieków) mamy do czynienia z takimi definicjami *stachanowca*, które zawierają już dwa znaczenia. SJP pod red. D. Dunaja (1996) oraz poprawiony wariant SJP pod red. Szymczaka (1999) jako pierwsze podają znaczenie „stare” (już historyczne): ‘uczestnik współzawodnictwa pracy w byłych krajach socjalistycznych’, a jako drugie – znaczenie „nowe”: ‘o kimś rywalizującym w pracy z innymi, pracującym dużo, zbyt szybko i często niedokładnie’ (Szymczak 1999: 292). To dodatkowe znaczenie posiada szeroki ekstensjonął i ma charakter potoczny, najważniejsza jest zawarta przy nim kwalifikacja stylistyczno-pragmatyczna: *żart.* i *iron.* Zmiana definicji w nowym SJP pod red. Szymczaka ma w moich rozważaniach o treści „polskiego” *stachanowca* znaczenie pierwszorzędne. Podobnie został *stachanowiec* potraktowany w jednym z najnowszych SWO: 1. ‘przodownik pracy w ZSRR od 1939 do 1950 r.’, 2. ‘*żart.* osoba pracująca ponad siły, z nadmiernym wysiłkiem’ (Kamińska-Szmaj 2001: 753). O statusie leksemu *stachanowiec* oraz jego znaczeń we współczesnym języku polskim ostatecznie przesądza *Inny słownik języka polskiego*, którego autorzy, dokonując swoistej rewolucji w zakresie hierarchii znaczeń, jako pierwsze podają znaczenie potoczne: ‘1. Stachanowcem nazywa się kogoś, kto rywalizuje w pracy z innymi, pracuje bardzo dużo, zbyt szybko i często niedokładnie. Słowo używane ironicznie’, zaś jako drugie – znaczenie historyczne: ‘2. Stachanowiec to uczestnik współzawodnictwa pracy w krajach socjalistycznych’ (Bańko 2000, II: 672).

Ale na tym nie koniec. Obserwacje sposobów używania tego wyrazu oraz wkładanych weń intencji pozwalają na mówienie o okresie III. Zmiany struktury

⁹ Słownik Doroszewskiego (1966, VIII: 675) rejestruje również zapożyczone z ruszczyzny wyrażenie *ruch stachanowski*.

¹⁰ W SJP Szymczaka (1981, III: 313) *ruch stachanowski* jest definiowany jako ‘współzawodnictwo pracy zainicjowane w Związku Radzieckim przez górnik z Zagłębia Donieckiego, Stachanowa’.

ralne i pragmatyczne, które miały miejsce w okresie II, stają się asumptem do dalszych przewartościowań, gdyż struktura semantyczna *stachanowca* ewoluuje nadal. Niektóre semy potocznego znaczenia tego leksemu są stale aktywizowane, co skutkuje ujawnieniem się istotnych właściwości bogatej struktury semantyczno-konotacyjnej tej jednostki, a przede wszystkim jej bogatego potencjału wartościującego.

Stachanowiec i utworzony od niego przymiotnik zaczynają być używane w takich kontekstach, które diametralnie zmieniają wektor wartościowania od negatywnego poprzez neutralny aż do pozytywnego. W przytoczonych użyciach prasowych (p. *Aneks*) w leksemie oraz derywacie przymiotnikowym wyeksponowane są konotacje ‘pracowitość’, ‘wydajność’, ‘duże tempo’, ‘skuteczność’, które cechują się jednoznacznym wydźwiękiem aksjologicznym¹¹.

Przedstawiona „krótka historia polskiego *stachanowca*” uprawnia do postawienia zasadniczego dla naszych rozważań pytania o status tego leksemu w języku polskim: czy *stachanowiec* jest rosyjskim „wyrazem obcym”, czy też pożyczką leksykalną?

Te dwie kategorie wyrazów nie są rozróżniane przez wszystkich autorów. Polski słownik terminologii językoznawczej hasła „wyraz obcy” nie odnotowuje w ogóle¹², ale objaśniają go słowniki rosyjskie: „Иностранное слово – слово другого языка, более или менее окказионально употребляемое в данном языке”¹³.

Specyfika wyrazów obcych polega na tym, że znajdują się one w swoistym „przedSIONku leksykalnym” języka: pojawiają się w określonych tekstach, lecz ze względu na różnorodność okoliczności nie zdomowały się w mentalności użytkowników języka. Oczywiście, możliwość taka stoi przed każdym „wyrazem obcym”, gdyż dzieje języka to historia nieustannych procesów adaptacyjnych elementów inności. W systemie leksykalnym języka następuje bezustanna cyrkulacja środków wyrażania i nazywania, która stale wciąga w obieg również i tzw. wyrazy obce.

Słowniki okresu I przedstawiają leksem *stachanowiec* jako sowietyzm o walorach egzotyizmu. Egzotyzy to wyrazy nazywające obce realia¹⁴. Mogą one pochodzić z najrozmaitszych języków, gdyż nie sposób ich uniknąć, gdy jest

¹¹ Przymiotnik *stachanowski* występujący w przytoczonych przykładach ma już inne, odmienne znaczenie niż odnotowywany jeszcze w nowej edycji (Szymczak 1999, III: 292): ‘odnoszący się do współzawodnictwa pracy zainicjowanego w Związku Radzieckim przez górnik z Zagłębia Donieckiego, Stachanowa’.

¹² Z. Gołąb, A. Heinz, K. Polański, *Słownik terminologii językoznawczej*, Warszawa 1968.

¹³ О. С. Ахманова, *Словарь лингвистических терминов*, Москва 1966, с. 178.

¹⁴ B. Walczak, *Kontakty polszczyzny z językami niesłowiańskimi*, [w:] *Współczesny język polski*, pod red. J. Bartmińskiego, Wrocław 1993, s. 506.

mowa o nazywanych przez nie rzeczach. Do takiego rozumowania uprawniają nas sformułowania przedstawionych wcześniej definicji, lokalizujące zjawisko wyłącznie w ZSRR, a także zawarte w nich egzemplifikacje materiałowe, np. cytaty w słowniku Doroszewskiego mówią wyłącznie o stachanowcach radzieckich. Warto również zwrócić uwagę na fakt, że przytoczone definicje wyraźnie określają przedział czasowy (lata 30., 40. i 50.), kiedy współzawodnictwo takiego typu miało miejsce. Intencja autorów zdaje się być oczywista: definiowany w taki sposób wyraz odnosi się do faktów, które były domeną obcej, niepolskiej przeszłości.

Stachanowiec był rejestrowany w słownikach tamtego okresu, ale czy był rzeczywiście obecny w języku polskim? Koncept stachanowca, wzorcowego przodownika pracy, oraz jego leksykalny eksponent importowany z języka rosyjskiego był podtrzymywany przez oficjalny język partyjny, funkcjonował zatem w hermetycznym, zamkniętym obiegu tekstów i wypowiedzi propagandowych.

Jednak kategorie te (mentalna i językowa) nie były składnikami potocznego obrazu świata Polaków tamtego okresu. Nawet jeśli znany był wyraz i jego ewentualne referenty, to niedostatecznie precyzyjna była płaszczyzna sygnifikatywna (sensualna i wyobrażeniowa) tego pojęcia. Była więc ona najslabszym komponentem struktury konceptu. Jak pokazałem to wcześniej, definicje słownikowe nie dawały ówczesnym Polakom nawet cienia szansy na doprecyzowanie jego sygnifikatu. *Stachanowiec* nie był rejestrowany przez *Mały słownik języka polskiego*, który obejmował „słownictwo najczęściej używane, stanowiące zasadniczy zrąb wyrazów występujących w języku polskim” (Skorupka 1968: 5). Znamienne jest również i to, że największa encyklopedia (1976) nie zawierała biogramu A. Stachanowa¹⁵.

W okresie I *stachanowiec* ze względu na brak spójności z systemem leksykalnym i semantycznym polszczyzny ogólnej (użytkowej) oraz ze względu na dyfuzyjność eksponowanego pojęcia stanowił w polszczyźnie – w moim przekonaniu – jeszcze „wyraz obcy” i stosunkowo łatwo można określić powody, dla których słowo to zapisywano w słownikach objaśniających.

Stan semantyczny i leksykograficzny *stachanowca* opisany jako etap II jego historii jest diametralnie odmienny od poprzedniego. Przeobrażenia społeczno-polityczne lat 90. oraz przełomu wieków i wynikająca z nich zmiana badawczych paradygmatów historycznych i humanistycznych znamionują również modyfikacje treści i struktury wielu konceptów realnego socjalizmu, w tym również postaci A. Stachanowa¹⁶. Należy również pamiętać, że przełom lat 80. i 90. to

¹⁵ Biogram Stachanowa pojawił się w suplemencie do tej encyklopedii, gdzie poprawiono „że-
nujące błędy i przeoczenia” (*Encyklopedia Powszechna PWN* 1988, V: 464).

¹⁶ J. Smaga, *Rosja w 20. stuleciu*, Kraków 2002, s. 114.

w historii języka polskiego czas ujawnienia się ostrej antynomii między językiem i myśleniem potocznym a cenzurowanym językiem urzędowo-oficjalnym¹⁷. Ten ważny przełom znalazł swoje odzwierciedlenie również w leksykograficznym opisie leksemu *stachanowiec*. Ekspresywne refleksy potoczne tej jednostki związane z jej pejoratywizacją stanowią ważny czynnik precyzujący i stabilizujący pojęcie, a także utrwalający miejsce i pozycję *stachanowca* we współczesnej polszczyźnie. W omawianym okresie w strukturze znaczeń *stachanowca* dominuje znaczenie wartościujące, innymi słowy wyraz ten został pozyskany dla realizacji nowych funkcji. Fakt ten stał się dla *stachanowca* przepustką do systemu leksykalnego polszczyzny, gwarantem jego udomowienia i zmiany statusu z wyrazu obcego na zaadaptowaną pożyczkę leksykalną i pojęciową.

Okres III to swoiste odrodzenie i niespodziewana w postsocjalistycznej Polsce „rehabilitacja” leksemu *stachanowiec* oraz urobionego od niego przymiotnika, które uzyskują znamiona neutralności informacyjnej i stają się polskim fenomenem kognitywnym o sporym potencjale konceptualizacyjnym, służącym wartościowaniu pozytywnemu.

Na zakończenie pragnę szczególnie zwrócić uwagę na czynnik, który zdecydował, że leksem *stachanowiec*, potencjalnie tylko znajdując się w orbicie środków wykorzystywanych w języku polskim, stanął przed szansą rozpoczęcia własnego „polskiego” życia semantycznego. Czynnikiem tym jest bez wątpienia ironia, która w chwili obecnej stanowi najważniejszą charakterystykę tego leksemu, jego potencję. Ironia jest specyficzną formą oceny negatywnej. W tekście nadawca określa swój punkt widzenia w taki sposób, że świadomość językowa odbiorcy kwalifikuje go jako wartościujący dodatnio, a kontekst (i szerzej: sytuacja komunikatywna) korygują go tak, że zostaje on odczytany jako wartościujący negatywnie. Ironia to strategia wartościowania, która implikuje pewien stosunek autora (kodującego) do samego tekstu, ale jednocześnie jest ona także podstawą umożliwiającą i wymagającą od odbiorcy (dekodującego), by ten zinterpretował i ocenił odbierany właśnie tekst. Mechanizm ironii zasada się na dwupłaszczyznowości: w wypowiedziach ironicznym wyróżniamy poziom dosłowny i ukryty, rzeczywisty, intencjonalny. Aby prawidłowo zinterpretować tekst ironiczny, należy zrekonstruować intencję nadawcy, wydobyć na powierzchnię rzeczywiste motywy użycia znaku.

Za szczególnie predystynowane do użycia ironicznego, a więc zawierającego ukrytą drwiącą ocenę, uważane są leksemu zajmujące eksponowane miejsce

¹⁷ J. Bartmiński, *Styl potoczny*, [w:] *Encyklopedia kultury polskiej XX wieku*, t. II, *Współczesny język polski*, pod red. J. Bartmińskiego, Wrocław 1993, s. 117.

na różnorakich skalach wartości. *Stachanowiec* spełniał ten warunek z naddatkiem. Oficjalna propaganda i preferowana przez nią skala pozytywnych wartości próbowała nadać mu odcienie wzniosłości, powagi, uroczystości, szacunku i dostojności. Wspominana już wcześniej antynomia między językiem i myśleniem potocznym a wszelką językową oficjalnością sprzyjała potocznemu ogrywaniu i ośmieszaniu elementów języka propagandowego i nadawaniu im konotacji negatywnej¹⁸.

Śledząc ewolucję *stachanowca* w polszczyźnie, mamy do czynienia z sytuacją paradoksalną: systemowa deprecjacja tego leksemu jest jednocześnie przejawem jego sublimacji. *Stachanowiec* jako sztuczny twór propagandowy dzięki „ironicznemu przełomowi”¹⁹ przekształca się w pełnoprawną jednostkę, która na gruncie języka polskiego rozpoczyna własne życie semantyczne i uruchamia nowe funkcje pragmatyczne i ekspresywne.

Polska historia pożyczki *stachanowiec* to nie tyle jego przeszłość, ile przede wszystkim teraźniejszość, tym bardziej że jest ona wyjątkowo mobilna i dynamiczna.

Słowniki i encyklopedie

Bańko (2000)	– <i>Inny słownik języka polskiego</i> , red. naczelny M. Bańko, t. II, Warszawa.
Doroszewski (1966)	– <i>Słownik języka polskiego</i> , pod red. W. Doroszewskiego, t. VIII, Warszawa.
Dunaj (1996)	– <i>Słownik współczesnego języka polskiego</i> , pod red. B. Dunaja, Warszawa.
Encyklopedia (1976)	– <i>Encyklopedia Powszechna PWN</i> , t. IV, Warszawa 1976.
Kamińska-Szmaj (2001)	– <i>Słownik wyrazów obcych</i> , red. naukowa I. Kamińska-Szmaj, Wrocław.
Kopaliński (1968)	– W. Kopaliński, <i>Słownik wyrazów obcych i zwrotów obcojęzycznych</i> , wyd. IV, Warszawa.
Skorupka (1968)	– <i>Mały słownik języka polskiego</i> pod red. S. Skorupki, H. Auderskiej i Z. Łempickiej, Warszawa.
Szymczak (1981)	– <i>Słownik języka polskiego</i> , pod red. M. Szymczaka, t. III, Warszawa.
Szymczak (1999)	– <i>Słownik języka polskiego</i> , pod red. M. Szymczaka, t. III, Warszawa.
Tokarski (1980)	– <i>Słownik wyrazów obcych</i> , red. nauk. J. Tokarski, Warszawa.
BAS (1963)	– <i>Словарь современного русского литературного языка</i> , t. 14, Москва.
Кузнецов (2001)	– <i>Большой толковый словарь русского языка</i> , глав. ред. С. А. Кузнецов, Санкт-Петербург.

¹⁸ Ibidem.

¹⁹ Tutaj na marginesie warto zwrócić uwagę, że zmianie uległ również charakter *стахановца* w języku rosyjskim. Słownik Кузнецова (2001: 1264) odnotowuje dwa znaczenia tego leksemu: jako pierwsze historyczne, a jako drugie ironiczne ‘о человеке работающем с целью, чтобы его заметили’. Zmiany te należy bezsprzecznie wiązać z odbrązowieniem postaci i mitu A. Stachanowa, które ma miejsce również i w samej Rosji, por. np. artykuł A. Małachowa *Человек ponadnormalny* opublikowany w czasopiśmie „Коммерсант-Деньги” (12 XI 2002) przedrukowanym w „Forum”, nr 6, 10–16 II 2003, s. 44–46.

- Сводный (1991) – *Сводный словарь современной русской лексики*, т. 2, Москва.
 Ушаков (1940) – *Толковый словарь русского языка*, глав. ред. Б. М. Волин и Д. Н. Ушаков, т. 4, Москва.

Aneks

Приkłady użycia leksemu *stachanowiec* (wyróżnienia w tekstach – M.S.)

1. Misja sondy NEAR została przedłużona o co najmniej 10 dni. W tym czasie naukowcy będą starali się uzyskać dodatkowe informacje od sondy, która po wylądowaniu na planetoidzie Eros działa i kontaktuje się z Ziemią. (Komentarz redakcyjny do: P. Cieśliński, *Orbitalny stachanowiec*, „Gazeta Wyborcza”, 16 II 2001, s. 27.)

2. Dziwy świata glonów. Użyteczna informacja to zaledwie 1 proc. ludzkiego genu. Jednak są organizmy, które wykorzystują ponad 100 proc. danych ze swego DNA! (Komentarz redakcyjny do: M. T. Załoga, *Genetyczni stachanowcy*, „Gazeta Wyborcza”, 2–3 V 2001, s. 13.)

3. Rosyjsko-amerykańskie konsultacje na lotnisku w Moskwie. *Stachanowskie* tempo rozmów. (Tytuł korespondencji, „Rzeczpospolita”, 30 IV – 1 V 2002, s. A7.)

4. *Stachanowiec* (Podsluchane). Tramwaj linii 10. Dojeżdżamy ze znajomymi do pl. 1 Maja, gdy nagle – na skutek gwałtownego hamowania – zbierająca się do wyjścia starsza pani przelatuje kilka kroków do przodu i w ostatniej chwili, łapiąc się za poręcz, ratuje się przed wypadkiem. – Uff, mało brakowało – głośno komentuje incydent. – Jak torpeda – żartuje pod nosem jeden z moich kolegów. – Jak *stachanowiec!* Uśmiecha się od ucha do ucha staruszka. I wychodzi. („Gazeta Wyborcza – Wrocław”, 6 V 2002, s. 2.)

5. Epidemia SARS w Chinach [...]. W Pekinie ponad 19 tys. osób odbywa kwarantannę, a 10,5 tys. już ją zakończyło. W wybudowanym w *stachanowskim* tempie (osiem dni) szpitalu Xiaotang Shan przebywa obecnie ponad 500 chorych. („Gazeta Wyborcza”, 12 V 2003, s. 5.)

Резюме

Эпонимы русского происхождения: стахановец в польском языке

В статье прослеживаются польские судьбы лексемы *стахановец* и концепта „образцового передовика производства”, которые были импортированы из СССР после второй мировой войны. Польская история этого слова очень динамична, а семантика и прагматика изменчивы и противоречивы.

Привлекая словарные данные и обращаясь к некоторым современным текстам, в польской истории концепта и лексемы автор выделяет 3 периода. Они соответствуют трём этапам становления семантики и прагматики этой лексемы и способам её функционирования в текстах. Служа первоначально коммунистической пропаганде, в начале 90-х годов польский *стахановец* стал употребляться в негативных (иронических и шутливых) контекстах, а в настоящее время в итоге активизации некоторых сем приобретает информационную нейтральность и даже стал знаком положительной оценки.

Summary*Eponyms of the Russian origin: stakhanovite (стахановец) in the Polish language*

Inn the article the Polish fates of the lexeme *stakhanovite* (*стахановец*) and the concept of „the exemplary front-rank worker”, which were imported from the USSR after the World War II. The Polish history of this word is very dynamic, and semantics and pragmatics are changeable and contradictory.

Referring to the lexical data and some of the contemporary texts, in the Polish history of the concept and lexeme the author singles out three periods. They correspond to the three stages of formation of the semantics and pragmatics of this lexeme and to the ways of its functioning in the texts. Serving at the beginning, the communisti propaganda in the early nineties the Polish *stakhanovite* (*стахановец*) started to be used in the negative (ironical and humorous contexts), and nowadays as a result of the activization of some semes it tends to gains the informational neutrality and is even sometimes used with a positive attitude.